

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ АХЛОҚҚА ҚАРШИ
ҚАРАТИЛГАН ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ МАХСУС
ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-ўқув курси 310-гуруҳ
курсанти **Мадийёров Мадрахим Мехриддин ўғли***

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси фаолияти кафедраси ўқитувчиси, майор*

Ниматов Шерзод Ниматжонович

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда профилактика инспекторларининг ахлоққа қарши қаратилган ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини такомиллаштириш масалалари атрофлича ўрганилган. Ахлоқ тушунчаси, ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг турлари, уларнинг жамиятга таъсири ва қонунчиликдаги жавобгарлик чоралари таҳлил қилинган. Мақолада умумий ва махсус профилактика усуллари, шунингдек, виктимологик ёндашувлар асосида амалий тавсиялар берилиб, профилактика инспекторлари фаолиятини такомиллаштириш йўллари кўрсатилган. Ижтимоий-ҳуқуқий, маънавий-ахлоқий жиҳатлар ўзаро боғланган ҳолда муҳокама қилинган мазкур тадқиқот ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган самарали чора-тадбирларнинг ишлаб чиқирилишига хизмат қилади.

Калит сўзлар: Ахлоқ, ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар, профилактика, профилактика инспекторлари, ҳуқуқбузарлик, жавобгарлик, ижтимоий-ҳуқуқий чоралар, маънавий-ахлоқий жиҳатлар, виктимология, жамият, қонунчилик.

Ҳар бир жамиятнинг барқарорлиги ва ривожланиши, аввало, унинг маънавий-ахлоқий муҳитига боғлиқдир. Ахлоқ — жамиятдаги ҳар бир аъзонинг ўзаро муносабатлари ва умумий турмуш тарзига йўналтирувчи

асосий меъёр ва қоидалар мажмуидир. Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар эса ушбу меъёрларнинг бузилиши билан боғлиқ бўлиб, улар жамиятда ижтимоий беқарорликни кучайтиради, маънавий инқирозга олиб келади ва ёш авлоднинг тарбиясига салбий таъсир кўрсатади.

Жамият тараққиётида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 28 январдаги "Жиноятчиликка қарши курашиш ва жамиятда хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш тўғрисида"ги фармонларидан бирида таъкидлаганидек: "Ҳар бир инсон ҳаёти ва шаънини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши самарали чоралар кўриш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни мустаҳкамлаш — давлатимиз сиёсатидаги устувор вазифалардан биридир. Жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш масалалари давлат сиёсатида устувор вазифалардан бирига айланди¹. Шу боис, жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш, уларни қайта жиноятга йўл қўймаслик учун профилактика тадбирларини самарали амалга ошириш зарурлиги кун тартибда турибди².

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2021 йил 29 октябрдаги "Маънавият ва маърифат — халқ тараққиётининг асоси" мавзусидаги маърузасида таъкидланганидек: "Маънавият ва маърифат — халқимиз тараққиётининг пойдевори ҳисобланади. Жамиятда ахлоқнинг юксалиши ва маънавий жиҳатдан баркамол авлодни тарбиялаш бугунги куннинг энг муҳим вазифаларидан биридир"³. Профилактика инспекторлари жамоат тартибини сақлаш ва маънавий-ахлоқий муҳитни мустаҳкамлашга

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 январдаги ПФ-5948-сонли Фармони, расмий веб-сайт — <https://president.uz>

² Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ // ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

³ <https://president.uz/uz/lists/view/2021-10-29-ma-naviyat-va-ma-rifat>

қаратилган махсус профилактик тадбирларни амалга ошириш билан шуғулланади. Айни пайтда, ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар турлари ва уларга қарши чора-тадбирларнинг самарадорлигини ошириш мақсадида профилактика инспекторларининг фаолиятини такомиллаштириш долзарб вазифа ҳисобланади. Фуқаролар фаровонлигини оширишга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат бозор муносабатларини ривожлантириш ва ҳалол рақобат учун шарт-шароитлар яратади, истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари устуворлигини ҳисобга олган ҳолда иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини кафолатлайди⁴ сўнги йилларда мамлакатда жиноятчиликнинг айрим кўрсаткичлари ўсгани, айниқса ёшлар иштирокидаги ахлоқий бузуқлик ва ҳуқуқбузарликлар кўпайгани бу соҳадаги профилактика ишларини кучайтириш зарурлигини кўрсатмоқда. Ахлоқ нормалари сусайиши — оилавий низолар, зўравонлик ва ҳуқуқбузарликларнинг ортишига сабаб бўлаётган асосий омиллардан бири сифатида қайд этилмоқда. Шу нуқтаи назардан, профилактика инспекторларининг ахлоққа қарши қаратилган ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини такомиллаштириш мавзуси нафақат ҳуқуқий, балки ижтимоий, маънавий ва психологик жиҳатдан ҳам жуда долзарбдир. Бу йўналишда инспекторларнинг малакасини ошириш, виктимологик ёндашувни жорий этиш, жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш, таълим ва тарғибот орқали профилактик таъсирни кенгайтириш зарур. Ахлоққа қарши қаратилган ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини такомиллаштиришнинг долзарблиги жамиятда маънавий хавфсизликни таъминлаш зарурати, қонунчилик асосларини такомиллаштириш эҳтиёжи, президент ва давлат раҳбарияти томонидан маънавият сиёсатига катта эътибор берилаётгани билан муҳим аҳамият касб этади. 2024 йилда судларда қонун бўйича маъмурий ҳуқуқбузарликларга доир ишларнинг умумий сони 613 миндан ортиқ бўлган. Ушбу турдаги ишларда

⁴ Маматов Ш. И. Ў. ТОВАРЛАРНИНГ СИФАТИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛИК-ХУҚУҚИЙ ШАРТНОМАЛАРИНГ ЎРНИ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 3. – С. 143-146.

жалб қилинган шахслар сони 740 994 киши бўлган⁵. 2022 йилда Ички Ишлар Вазирлиги маълумотларига кўра республика бўйлаб рўйхатга олинган жиноятларнинг умумий сони 105 215 та бўлган⁶. Айниқса ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар (масалан: фоҳишалик билан шуғулланиш, порнография, зўравонликни тарғиб қилиш) бўйича вужуддаги бозорлик ва назорат ҳужжатларида мазкур турдаги ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш учун қонунчиликда алоҳида пунктлар киритилган⁷.

Мамлакатимизда ахлоққа қарши қаратилган ҳуқуқбузарликларнинг (масалан:- хотин-қизларга нисбатан зўравонлик, оилавий низолар, ёшлар ўртасида тартибсизлик) профилактикасига йўналтирилган бир қатор тизимли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан қонунчилик асоси кучайтирилди 2023–2025 йиллардаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси стратегияси қабул қилинди. Шунингдек оилада зўравонлик ва ахлоқ бузилишига қарши маъмурий ва жиноий жавобгарлик кучайтирилди. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 183-моддаси (жамоат тартибини бузиш) ва 187-моддаси (ахлоқсизликка чақириш) асосида жазо чоралари қўлланилмоқда. “Маҳалла–профилактика инспектори–ота-она–мактаб” тизими ҳар бир маҳаллада профилактика инспектори мавжуд, улар хусусан ахлоққа қарши ҳаракатларга мойил ёшлар билан суҳбат ўтказиш, назоратга олиш ишларини олиб боради. “Оилавий муҳитни соғломлаштириш гуруҳлари” ташкил этилган — бунда психолог, социолог, инспектор ва маҳалла раиси биргаликда ишлайди. Маълумот ва тарғибот ишлари “Ахлоқ — миллат тарбиясининг асоси” мавзусида телевидение ва интернетда видеороликлар, театр саҳналари ва онлайн курслар ўтказилмоқда. Маҳаллаларда “Очиқ эшиклар куни”, “Оилавий мулоқот соатлари” орқали ахлоқий масалалар муҳокама қилинади. Умумий олганда Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси Ўзбекистонда комплекс

⁵https://kun.uz/kr/news/2025/03/24/100-mingga-yaqinlashgan-mamuriy-qamoq-5-barobar-oshgan-deportatsiya-ozbekistonda-huquqbuzarliklar-statistikasi?utm_source=chatgpt.com

⁶ https://moiti.uz/uz/press-center/news/394?utm_source=chatgpt.com

⁷ https://sudacademy.uz/uploads/abstracts/4d6cb62902ef48a718a7c6e99c510272.pdf?utm_source=chatgpt.com

асосда олиб борилмоқда қонунчилик ва назорат тизими янгиланмоқда, маҳалла ва таълим муассасалари ҳамкорлиги кучаймоқда, ахборот муҳитида (интернет, медиа) ахлоқни муҳофаза қилишга алоҳида эътибор берилмоқда.

Ахлоқ — ҳар бир жамиятда шаклланган ва унинг ижтимоий ҳаётини тартибга солувчи хулқ нормалари мажмуидир. Ўзбекистон миллий энциклопедиясида ахлоқ — одамларнинг бир-бирига, оилага, жамиятга муносабатларида намоён бўладиган хатти-ҳаракатлар ва одоблар мажмуи сифатида таърифланади. Ахлоқ нормалари инсон маънавиятининг муҳим қисми бўлиб, ижтимоий муносабатларни тартибга солишда асосий ўринга эга.

Бугунги кунда ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар жамиятдаги маънавий-ахлоқий муҳитга салбий таъсир кўрсатиб, ижтимоий хавфлиликини келтириб чиқармоқда.

Ахлоқ» — кишиларнинг ҳар бир жамиятга хос хулқ нормалари мажмуи, кишининг табиати, муомала ва маънавиятининг ўзи, деб таърифланади. Ижтимоий ахлоқ — жамиятда шаклланган ва аксарият аъзолари томонидан маъқулланган адолат, эзгулик, шаън-шараф каби тушунчалар тизими. Ижтимоий ахлоқ жамиятдаги муносабатлар, одоб-ахлоқ қоидалари, ёшлар ва жинсларнинг ўзаро муносабати каби жиҳатларни ўз ичига олади. Ижтимоий ахлоқ қоидалари тарихан шаклланади, кўнгилли қабул қилинади, маданий ва маънавий анъаналарда акс этади ҳамда жамиятда ҳукмрон бўлади.

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида "ахлоқ" сўзи кишиларнинг жамиятдаги хулқ-атвор нормалари мажмуи сифатида таърифланади. Бу тушунча инсоннинг табиати, муомаласи, хатти-ҳаракат одоби ва маънавий ўзагини ўз ичига олади. Шунингдек, Ўзбекистон миллий энциклопедиясида ахлоқ одамларнинг оила ва жамиятга нисбатан муносабатларида намоён бўлган хатти-ҳаракатлар ва одоблар йиғиндиси сифатида баён этилган.

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида «ахлоқ» тушунчасининг маъноси «кишиларнинг ҳар бир жамиятга хос хулқ нормалари мажмуи»⁸; «кишининг

⁸ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 томли, 60000 сўз ва бирикма. Т 1. –М., 1981. –Б. 64

табиати; муомала, хатти-ҳаракат одоби; маънавиятининг ўзаги»⁹сифатида изоҳланган. Ўзбекистон миллий энциклопедиясида ахлоқ –кишиларнинг бирига, оилага, жамиятга бўлган муносабатларида намоён бўладиган хатти-ҳаракатлари, хулқ-атворлари, одоблари мажмуи¹⁰сифатида таърифланган. М. В. Гусарованинг фикрига кўра, ижтимоий ахлоқ одамларни шакллантирган ҳамда унинг аксарият аъзолари томонидан маъқулланган эзгулик, ёвузлик, адолат, шаън-шараф тўғрисидаги тасаввурлар тизимидан иборат бўлиб, у келажакда ижтимоий ҳаёт учун ривожланиши учун зарур бўлган ахлоқий фаолиятни, кишиларнинг ахлоқий муносабатлари ҳамда ахлоқий онгини шакллантиради ва белгилаб беради¹¹. А. М. Нурумухаметова эса, ижтимоий ахлоқни жамиятда шаклланган ҳамда унинг аксарият аъзолари томонидан қўллаб-қувватладиган тамойиллар, меъёрлар, хатти-ҳаракат қоидаларини бирлаштирувчи, жинсларнинг ўзаро муносабати ҳамда жинсий тарбиянинг йўлга солувчи жамият одоблари мажмуаси, шунингдек, ижтимоий ҳаёт учун фаолият кўрсатиши учун зарур бўлган эркак ва аёл муносабатларига нисбатан ғоялар, қарашлар, анъаналар мажмуаси ифодаси деб ҳисоблайди.

Таъкидлаш жоизки, ҳар қандай қарашлар, одатлар ва хулқ-атвор қоидаларини ижтимоий ахлоқ сифатида баҳолаш бўлади, А. С. Турсунов ва А. Р. Акюловлар тўғри таъкидлашганидек, қарашлар, одатлар ва хулқ-атвор қоидалари ижтимоий ахлоқ сифатида эътироф этилиши учун қуйидаги хусусиятларга эга бўлиши лозим:

1. яхшилик ва ёмонлик, адолат ва адолатсизлик, бурч, шаън, қадр-қиммат, жинсий ахлоқ ва шу каби бошқа масалаларга доир бўлиши;
2. тарихан шаклланиши;
3. кишилар томонидан қўнгилли тарзда қабул қилиниши;
4. жамиятнинг маданий ва маънавий анъаналарида акс этиши;

⁹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 80000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси. Ж. 1. –Т., 2006. –Б. 120.

¹⁰ Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Ж. 1. –Т., 2002. –Б. 530

¹¹ Гусарова М.В. Незаконный оборот порнографических материалов или предметов: уголовно-правовые и криминологические аспекты: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. –Нижний Новгород, 2010. –24 с.

5. жамиятнинг аксарият аъзолари орасида ҳукмрон бўлиши (гўлиб фикр биз ўтказган ёзма сўровда аниқлаш тилинди)¹².

Ўзбекистонда ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларга қарши курашишнинг долзарблиги – бу нафақат ҳуқуқий, балки ижтимоий, маънавий ва миллий ҳавфсизлик нуқтаи назаридан ҳам энг муҳим ва устувор масалалардан бири ҳисобланади. Ахлоқ нормалари – ҳар қандай жамиятнинг маънавий устуниси ҳисобланади. Бу устун заифлашса, қонунга бўлган ҳурмат, оилавий муносабатлар, меҳр-оқибат, жамоат тартиби ҳам инқирозга учрайди. Ўзбекистон Республикаси президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек “Ёшларимизни ахлоқан, маънан етук қилиб тарбияламасак, келажакда жинойтчилик, зўравонлик ва гиёҳвандлик каби иллатлар фақат ошиб боради.”¹³ 2023-2024 йилларда вояга етмаганлар томонидан содир этилган ҳуқуқбузарликлар сони 3500 тадан ошди, уларнинг катта қисми мактаб ёки коллеж ўқувчилари ҳисобланади. у ҳолат мактаб ва оилаларда ахлоқий тарбиянинг етарли даражада эмаслигини, маънавий муаммолар борлигини кўрсатади¹⁴. Жинойтлар орасида ўлдириш, жабрлаш, босқинчилик каби оғир жинойтларнинг 38,8% и оилавий низолар замирида содир этилган. Бу оилаларда ахлоқий меъёрлар, мулоқот, сабр ва ҳурматнинг йўқолиб бораётганидан далолат беради¹⁵. 2024 йилда Ўзбекистонда жами 132,298 та жинойт содир этилган бўлиб, бу 2023 йилга нисбатан 27.1% га кўп. Бунинг катта қисми “ахлоқий нуқсон”ли хатти-ҳаракатлар – зўравонлик, безорилик, қўполлик, манфаатлар тўқнашувидан келиб чиққан¹⁶.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг айрим моддаларида ахлоққа қарши маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик белгиланган: порнографик маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш (МЖТК 189-м.); зўравонликни ёки шавқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш,

¹² Проституцией, и их предупреждение: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. –Н. Новгород, 2012. –3

¹³ <https://president.uz/uz/lists/view/4594>

¹⁴

¹⁵ <https://kun.uz/en/news/2024/03/01/statistics-almost-40-of-murders-in-uzbekistan-are-caused-by-family-disputes>

¹⁶ <https://www.uzdaily.uz/en/the-number-of-crimes-in-uzbekistan-in-2024-exceeded-132000-cases>

олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш(МЖТК 189¹-м.); фоҳишалик билан шуғулланиш(МЖТК 190-м.). Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг ҳам бир қатор моддаларида ахлоққа қарши жиноятлар учун жавобгарлик белгиланган. Масалан: кўп хотинли бўлиш(ЖК 126-м.); вояга етмаган шахсни ғайриҳуқуқий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш(ЖК 127-м.); порнографик маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш(ЖК 130-м.); зўравонликни ёки шавкатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш(ЖК 130¹-м.); фоҳишахона сақлаш ёки қўшмачилик қилиш(ЖК 131-м.); қабрнитаҳқирлаш(ЖК 134-м.).

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 189-моддасида порнографик маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида тайёрлаш ёки Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш, порнографик маҳсулотни реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида реклама қилиш, намойиш этиш, тарқатиш, порнографик маҳсулотни, шу жумладан уни тайёрлаш, тарқатиш, реклама қилиш ва намойиш этиш воситаларини мусодара қилиб, фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваридан тўрт юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса юз бараваридан тўрт юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлиши назарда тутилган¹⁷. Фуқаролар учун: 50 БҲМдан 400 БҲМгача жарима, мансабдор шахслар учун: 100 БҲМдан 450 БҲМгача жарима, шу билан бирга, маҳсулотлар ва уларнинг воситалари мусодара қилинади. Бу модда жамиятда ахлоқий бузуқликларнинг олдини олишга қаратилган. Интернет ва телекоммуникация тармоқлари орқали тарқатиш ҳам қонуний жавобгарликка тортилади, яъни бу соҳадаги назорат кенг қамровли.

¹⁷ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // <https://lex.uz/docs/97664> (мурожаатвакти: 20.04.2025).

Мансабдор шахслар учун кўпроқ жарима белгиланиши—уларнинг жавобгарлиги юқори эканлигини кўрсатади.

189¹-моддасида Зўравонликни, тазйикни, шафқатсизликни тарғиб қилувчи махсулотлар Зўравонлик, тазйик ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи махсулотларни тайёрлаш, Ўзбекистонга олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш (жумладан ОАВ ва Интернетда) маъмурий жавобгарликка олиб келади. Бу модда жамиятда зўравонлик ва шафқатсизликни нормаллаштиришга қарши қаратилган. Болалар ва ёшларни ҳимоя қилиш, агрессив контентни чеклаш мақсад қилинган. Интернетдаги агрессив видеолар, ўйинлар, материаллар ҳам шу моддага тушади.

90-модда: Фоҳишалик билан шуғулланиш. Фоҳишалик билан шуғулланиш—жамият ахлоқига қарши ҳуқуқбузарлик сифатида баҳоланади. Бу модда шахсий ахлоқий меъёрларга ва жамоат тартибига тааллуқли. Фоҳишалик билан шуғулланиш расман жиноий эмас, лекин маъмурий жавобгарликка тортилади. Қайта содир этиш оғирроқ жазога сабаб бўлади, яъни “такрорийлик” асосий омилдир. 89 ва 189¹-моддалар — жамиятда ахлоқий бузуқлик ва зўравонликни чеклашга қаратилган. Улар ахборот маконидаги зарарли контентни ҳимоя қилишни таъминлайди. 190-модда — шахсий ахлоқ ва жамоат тартибини сақлашга оид. Ҳар уч моддада ҳам молиявий жарималарнинг базавий ҳисоблаш миқдори (БХМ) орқали белгиланиши — жазони инфляцияга нисбатан барқарорлаштиради. Мусодара ва маъмурий қамок — жазонинг кучлироқ шаклларида ҳисобланади. Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар—жамиятда қабул қилинган ахлоқий нормаларга, яъни одоб-ахлоқ қоидаларига зид равишда содир этиладиган, қонунчиликда белгиланган жавобгарликни келтириб чиқарадиган ҳаракатлар ёки ҳаракатсизликлардир.

Бу турдаги ҳуқуқбузарликларга қуйидагилар киради:

Жамоат тартибини бузиш (масалан, беадаблик, фоҳишабозлик, спиртли ичимликларни истеъмол қилиб овоза чиқариш),•

-Эҳтиромсизлик ва ҳақорат;

-Ахлоқий тарбияга зид ҳаракатлар;

-Ёшлар ўртасида бузуқликни тарқатиш;

-Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларижтимоий хавфлилиги даражасини қуйидагиларда кўришимиз мумкин:

1. Жамоат тартиби ва тинчлигига таҳдид солади. Бу ҳуқуқбузарликлар одамлар ўртасидаги ўзаро ҳурматни йўқотишга сабаб бўлади.

2. Ёш авлодга салбий таъсир кўрсатади. Ахлоқий бузуқликлар ёшларнинг тарбиясига салбий таъсир қилиб, уларни нотўғри йўлга бошлайди.

3. Жамиятда беқарорликни келтириб чиқаради.

Одоб-ахлоқ нормалари бузилса, инсонлар ўртасидаги ишонч ва ҳамжиҳатлик севийеси пасаяди.

4. Жиноятчиликка олиб бориши мумкин. Ахлоқий қоидаларга риоя қилмаслик баъзида оғир жиноятларнинг илдизи бўлиши мумкин (масалан, зўравонлик, зина, ёмон иллатлар). Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларни олдини олиш – жамиятда барқарорлик, маънавий поклик ва ҳуқуқий онгни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Бу турдаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича қуйидаги амалий таклифларни келтиришимиз мумкин:

1. Тарғибот ва ташвиқот ишларини кучайтириш.

Оммавий ахборот воситалари, ижтимоий тармоқлар орқали ахлоқий тарбияни ёритиш;

Маҳаллаларда, таълим муассасаларида ахлоқий тарбияга бағишланган тадбирлар ўтказиш;

Нотиқлар, дин ва маърифат вакиллариини жалб қилиб, ёшлар билан жонли мулоқотлар уюштириш;

2. Таълим тизимида маънавий-ахлоқий тарбияни кучайтириш.

Мактаб ва коллежларда "Ахлоқ ва ҳуқуқ" дарсларини амалиёт билан бойитиш;

Маънавий-маърифий соатларда ҳаётий мисоллар орқали ахлоқий қадриятларни ўргатиш;

Муаллимларнинг ахлоқий намунаси ўқувчиларга кучли таъсир кўрсатиши учун уларни тайёрлаш;

3. Оила ва маҳалла ҳамкорлигини мустаҳкамлаш;

Ота-оналарни фарзандлар тарбиясида фаол қатнашишга даъват қилиш.

Ўзбекистон Республикасининг “Ўқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекс (МЖТК)нинг айрим моддалари ўртасидаги муносабатларни таҳлил қилиш учун, уларнинг ўқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги аҳамияти ва мазмунан уйғунлигини кўриб чиқиш лозим.

Қонун – бу ўқуқбузарликларни олдини олиш (профилактика) бўйича умумий сиёсат, механизм ва органларнинг вазифаларини белгилаб беради.

Кодекс (МЖТК) – эса ўқуқбузарлик содир этилганидан кейин қандай жавобгарлик юкланишини аниқлайди, яъни жазони белгилайди.

МЖТК 189-модда — Порнографик маҳсулотлар билан боғлиқ ўқуқбузарликлар-қонун нуқтаи назаридан бу моддада қайд этилган ўқуқбузарликлар, хусусан, порнографик маҳсулотларни тарқатиш, жамиятда ахлоқий бузуқлик ва ғайриижтимоий хулқ-атвор тарқалишига олиб келиши мумкин.

Профилактик тадбирлар: Умумий профилактика: оммавий ахборот воситалари орқали ахлоқий қадриятларни мустаҳкамлаш. Махсус профилактика: интернетда ва медиа майдонида мониторингни кучайтириш. Виктимологик профилактика: ёшларни интернетда салбий контентдан ҳимоя қилиш.

МЖТК 189¹-модда — Зўравонлик ва шафқатсизликни тарғиб қилиш-қонун нуқтаи назаридан бундай тарғибот жамиятда агрессив хулқ-атворни шакллантириши, ёшлар ўртасида ўқуқбузарликка мойилликни ошириши мумкин.

Профилактик тадбирлар: Умумий профилактика: мактаб ва ОАВларда зўравонликка қарши тарбиявий дастурлар. Махсус профилактика:

агрессив контент тарқатувчи субъектлар мониторинги. Якка тартибдаги профилактика: зўравонликка мойил шахсларни аниқлаш ва коррекция ишлари.

МЖТК 189²-модда — Жинс бўйича камситишни тарғиб қилиш

Қонун нуқтаи назаридан бу модда жамиятда тенглик ва инсонпарварлик принципларини бузилишини англатади. Қонуннинг 5-моддасида қайд этилган "инсонпарварлик" ва "қонунийлик" принциплари бузилади. Профилактик тадбирлар: Умумий профилактика: гендер тенглигига оид оммавий тарғибот. Виктимологик профилактика: камситилишга учраганларга ёрдам ва ҳимоя. Махсус профилактика: тенгликка қарши тарғибот олиб боровчи гуруҳларни назорат қилиш.

МЖТК 190-модда — Фоҳишалик билан шуғулланиш.

Қонун нуқтаи назаридан фоҳишалик ҳам жамиятда салбий ижтимоий ҳолатлар келтириб чиқаради, айниқса спид ва бошқа ижтимоий муаммоларга сабаб бўлиши мумкин. Қонун 3-моддада ғайриижтимоий хулқ-атвор деб шу каби ҳолатларни эътироф этади.

Профилактик тадбирлар: Якка тартибдаги профилактика: бу фаолиятга жалб этилган аёлларни аниқлаш ва реабилитация қилиш. Виктимологик профилактика: фоҳишалик қурбони бўлган шахсларга ижтимоий ва ҳуқуқий ёрдам сифатида кўриш мумкин.

Қонуннинг 10-моддасида Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари кўрсатилган бўлиб, ички ишлар органларининг вазифалари юқорида келтирилган моддалар билан бевосита боғлиқ ва бунда МЖТКнинг 189, 189¹, 189², 190-моддалар бўйича ҳуқуқбузарликларни аниқлаш; профилактик ҳисобга олиш; ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини ўрганиш; ижтимоий реабилитация чораларини амалга ошириш кўзда тутилган.

Ўзбекистон Республикасида ахлоққа (мораль, ижтимоий-ахлоқий нормаларга зид) ва умумий ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш ва олдини

олиш бўйича амалга оширилаётган асосий ижтимоий, ҳуқуқий ва ташкилий чора-тадбирлар сифатида қуйидагиларни кўриш мумкин.

Норматив-ҳуқуқий базалар ва концептуал ҳужжатлар доирасида.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 3 январдаги ПҚ-1-сон қарори доирасида бу қонун ва жамоат хавфсизлиги концепцияси белгиланди¹⁸. Ушбу қонун муносиблаштириш, профилактика тизимини ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлашни назарда тутди¹⁹.

Жамоат хавфсизлиги концепцияси ушбу концепция маҳалладан то давлат даражасига қадар жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш мақсадида қабул қилинган²⁰. Ички ишлар ва жамоат тартибини сақлаш билан боғлиқ қарорлар Масалан, Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг сифат жиҳатдан янги тизимини жорий этиш бўйича президент қарори қабул қилинган²¹.

Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси — бу жамиятда ахлоқий бузуқлик, зўравонлик, фоҳишалик, порнография ва бошқа маънавийга зид хатти-ҳаракатларнинг олдини олишга қаратилган тизимли, мақсадли чора-тадбирлар мажмуасидир. Унинг асосий мақсади — ҳуқуқбузарликка мойил шахсларни, хавфли муҳитларни ва шарт-шароитларни аниқлаб, жамиятда маънавий хавфсизликни таъминлашдир.

Ахлоқий бузуқликлар нафақат ҳуқуқий тартибни, балки маънавий қадриятларни ҳам емириб, оилавий низолар, зўравонлик ва ёшлар онгида беахлоқликни кучайтиради. Шу боис, махсус профилактика умумий тарғиботдан фарқли равишда — аниқ шахслар, ҳудудлар ва ҳолатларга қаратилган мақсадли таъсир усулини ифода этади. у — профилактика инспекторларининг асосий вазифаси бўлиб, фоҳишалик, зўравонлик,

¹⁸ https://uza.uz/uz/posts/huquqbuzarliklarning-oldini-olish-ustuvor-vazifa_686772?utm_source=chatgpt.com

¹⁹ https://yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/986?utm_source=chatgpt.com

²⁰ https://uza.uz/uz/posts/huquqbuzarliklarning-oldini-olish-ustuvor-vazifa_686772?utm_source=chatgpt.com

²¹ https://old.gov.uz/uz/news/view/14702?utm_source=chatgpt.com

беадаблик ёки порнографик контент тарқатилишига сабаб бўлаётган ижтимоий омилларни таҳлил қилишни ўз ичига олади.

Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасининг асосий вазифалари қуйидагилар ҳисобланади:

а) Ахлоққа қарши хатти-ҳаракатларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш- ички ишлар тизимида “профилактик ҳисоб” орқали муайян шахслар билан якка тартибда иш олиб бориш — махсус профилактиканинг муҳим қисми ҳисобланади. Фоҳишалик ёки зўравонлик қурбони бўлган шахслар билан психологик ва ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш орқали уларни жамиятга қайтариш — виктимологик ёндашувнинг асосидир. Интернет ва телекоммуникация тармоқларида порнографик, зўравонликни тарғиб қилувчи ёки ахлоқсизликни нормаллаштирувчи материалларни тарқатишга қарши мониторинг ўтказиш. “Маҳалла–профилактика инспектори–ота-она–мактаб” тизими асосида ёшлар билан суҳбатлар, тарғибот тадбирлари ва ахлоқий мулоқот соатлари ташкил этиш;

б) Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш-жамиятда ахлоқий нормаларга зид бўлган хатти-ҳаракатларнинг содир бўлишига йўл қўймаслик учун таъсирчан чораларни амалга ошириш;

в) Тарбиявий таъсир кўрсатиш- аҳоли, хусусан ёшлар орасида ахлоқий қадриятлар ва қонунга риоя қилиш маданиятини мустаҳкамлаш мақсадида тарғибот ва таълим чораларини амалга ошириш;

г) Ҳуқуқий онгни ошириш-фуқароларнинг қонун ва ахлоқ нормалари бўйича билимларини ошириш, уларнинг ҳуқуқий маданиятларини ривожлантириш.

Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини такомиллаштириш бўйича таклифлар ва йўналишлар сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин.

Ҳуқуқий йўналишида:

-Қонунчиликни такомиллаштириш- “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонун ва МЖтКнинг 189–190-моддаларида

ахлоқий бузуқликларга оид ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, баҳолаш ва жазолашнинг аниқ мезонларини ишлаб чиқиш. Интернет орқали ахлоққа зид контент тарқатиш учун жавобгарликни кучайтириш, киберпрофилактика бўйича алоҳида модда киритиш;

-Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар билан боғлиқ ҳолатларда реабилитация ва ижтимоий ёрдам чораларини ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаш.

-Маъмурий ва жиноий жавобгарлик ўртасидаги чегарани аниқ белгилаш-масалан, фоҳишалик билан шуғулланиш ва фоҳишахона ташкил этиш ҳолатларида жиноят ва маъмурий ҳуқуқбузарликни фарқловчи белгиларни янгича таснифлаш.

Ташкилий йўналишида: Жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш-Маҳалла, таълим муассасалари, ННТ ва ОАВлар ўртасида ҳамкорлик меморандумларини ишлаб чиқиш;.

-“Оилавий мулоқот соатлари” ва “Ёшлар мулоқоти” тадбирларини тизимли равишда ўтказиш.

Маънавий-маърифий йўналишида: Ахлоқий тарбия ва маърифатни кучайтириш-

мактаб ва коллежларда “Ахлоқ ва ҳуқуқ” интеграциялашган фанини жорий этиш;

-Дин, фалсафа ва психология соҳасидаги мутахассислар билан ҳамкорликда ёшлар учун ахлоқий-маърифий семинарлар ўтказиш;

-“Яхши хулқ — барқарор жамият пойдевори” мавзусидаги видеороликлар ва ижтимоий реклама кампанияларини ташкил этиш;

-Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш — бу нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳаси вазифаси, балки маънавият, таълим, оила ва жамоат институтларининг узвий ҳамкорлигини талаб этувчи миллий аҳамиятга молик вазифадир.

Профилактика тизимини замонавий, инсонпарвар ва илмий асосда қайта кўриб чиқиш — жамиятнинг маънавий хавфсизлиги ва барқарор тараққиётини таъминлайди.

Ҳар бир жамиятнинг барқарорлиги ва тараққиёти, аввало, унинг маънавий-ахлоқий муҳитига боғлиқ. Ахлоқ — бу жамиятдаги ҳар бир шахснинг хатти-ҳаракатини, муносабатини ва умумий турмуш тарзини тартибга солувчи асосий меъёрлар тизимидир. Ахлоқ нормалари бузилиши жамиятда маънавий инқироз, ижтимоий беқарорлик ва ҳуқуқбузарликлар кўпайишига олиб келади. Шунинг учун ҳам ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар профилактикаси масаласи ҳуқуқий, ижтимоий ва маънавий жиҳатдан долзарб ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, “Маънавият ва маърифат — халқ тараққиётининг пойдевори” ҳисобланади. Бугунги кунда мамлакатимизда маънавий муҳитни соғломлаштириш, ёшларни ахлоқан етук қилиб тарбиялаш, жинойтчиликнинг олдини олишга қаратилган тизимли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Хусусан, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонун, жамоат хавфсизлиги концепцияси ва маҳалла тизимидаги профилактик фаолият шулар жумласидандир. Ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар — фоҳишалик, зўравонликни тарғиб қилиш, порнографик маҳсулот тарқатиш, беадаблик, жамоат тартибини бузиш каби хатти-ҳаракатларни ўз ичига олади. Бу каби ҳолатлар нафақат қонунга, балки миллий қадриятлар ва маънавий анъаналарга ҳам зиддир. Улар ёш авлод онгига салбий таъсир кўрсатиб, оилавий низолар ва жинойтчиликнинг ўсишига сабаб бўлади. Шу муносабат билан ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасини такомиллаштириш — замон талаби ҳисобланади. Бу йўналишда профилактика инспекторларининг малакасини ошириш, жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш, таълим ва тарғибот ишларини кенгайтириш, интернет маконида ахлоқий хавфсизликни таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Ижтимоий-ахлоқий профилактиканинг самарадорлиги фақат жазо чораларига эмас, балки маънавий тарбия, оилавий муҳитни соғломлаштириш ва ёшлар онгида

ахлоқий иммунитетни шакллантиришга боғлиқ. Ахлоқий соғлом жамият — бу қонунга ҳурмат, меҳр-оқибат ва адолат устувор бўлган барқарор давлатнинг пойдеворидир.

АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мирзиёев Ш.М. *Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак.* — Тошкент, 2017. — 104 б.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 томли, 60000 сўз ва бирикма. Т. 1. — Москва, 1981. — 64 б.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 80000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси. Ж. 1. — Тошкент, 2006. — 120 б.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Ж. 1. — Тошкент, 2002. — 530 б.
5. Гусарова М.В. *Незаконный оборот порнографических материалов или предметов: уголовно-правовые и криминологические аспекты:* автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. — Нижний Новгород, 2010. — 24 с.
6. Проституцией, и их предупреждение: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. — Нижний Новгород, 2012. — 3 с.
7. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-6445145> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
8. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги ЎРҚ-532-сон Қонуни. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-4494709> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
9. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрдаги “Хотин-қизларни таъйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги ЎРҚ-561-сон Қонуни. — Режим кириш: <https://lex.uz/docs/4494709> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
10. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 11 сентябрдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонунга ўзгартиш ва

- қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-445-сон Қонуни. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-3336169> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
11. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сон Қонуни. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-3027843> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
12. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги “Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сон Қонуни. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-2387357> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
13. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва хуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-263-сон Қонуни. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/-1685726> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
14. Маънавият ва маърифат. – Режим кириш: <https://president.uz/uz/lists/view/2021-10-29-ma-naviyat-va-ma-rifat> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий сайти. – Режим кириш: <https://president.uz/uz/lists/view/4594> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
16. Statistics: Almost 40% of murders in Uzbekistan are caused by family disputes. – Kun.uz, 2024. – Режим кириш: <https://kun.uz/en/news/2024/03/01/statistics-almost-40-of-murders-in-uzbekistan-are-caused-by-family-disputes> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
17. The number of crimes in Uzbekistan in 2024 exceeded 132000 cases. – UzDaily, 2024. – Режим кириш: <https://www.uzdaily.uz/en/the-number-of-crimes-in-uzbekistan-in-2024-exceeded-132000-cases> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
18. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Режим кириш: <https://lex.uz/docs/97664> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
19. Хуқуқбузарликларнинг олдини олиш устувор вазифа. – UZA. – Режим кириш: https://uza.uz/uz/posts/huquqbuzarliklarning-oldini-olish-ustuvor-vazifa_686772 (Мурожаат вақти: 20.04.2025).

20. Юрист журнали. – Режим кириш: <https://yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/986> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
21. Ўзбекистон Республикаси Давлат бошқаруви портали. – Режим кириш: <https://old.gov.uz/uz/news/view/14702> (Мурожаат вақти: 20.04.2025).
22. Ниматов Ш. Н. и др. Ёшлар ва хотин-қизлар жиноятчилигининг олдини олишда норматив-ҳуқуқий асослар ва ижтимоий профилактика механизмлари //образование наука и инновационные идеи в мире. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.
23. 21. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ МАҲАЛЛА ЕТТИЛИГИ ХОТИН ҚИЗЛАР ФАОЛИ БИЛАН ҲАМКОРЛИГИНИ АҲАМИЯТИ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 4-2. – С. 4-10.
24. 22. Маматов Ш. И. Ў. ТОВАРЛАРНИНГ СИФАТИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛИК-ХУҚУҚИЙ ШАРТНОМАЛАРИНГ ЎРНИ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 3. – С. 143-146.
- 25.